

Київський університет імені Бориса Грінченка

Інститут мистецтв

Кафедра академічного та естрадного вокалу

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Проректор з науково-методичної та
навчальної роботи
О.Б. Жильцов
2019 р.



**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ДИРИГЕНТСЬКИЙ КЛАС: ДИРИГУВАННЯ**

Спеціальності 025 «Музичне мистецтво» (Сольний спів)
Освітнього рівня першого (бакалаврського)
Освітньої програми 025.00.02 Сольний спів
Спеціалізації «Вокальний ансамбль»



Київ – 2019 р.

Розробник: Савченко Юлія Олександрівна, викладач кафедри академічного та естрадного вокалу Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка.

Викладачі: Кириленко Яна Олексіївна, доцент кафедри академічного та естрадного вокалу; Юдін Андрій Андрійович, старший викладач кафедри академічного та естрадного вокалу; Світайло Світлана Валеріївна, старший викладач кафедри академічного та естрадного вокалу; Миронюк Тарас Васильович, старший викладач кафедри академічного та естрадного вокалу; Гасанов Рафаїл Гамзага огли, викладач кафедри академічного та естрадного вокалу.

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри академічного та естрадного вокалу

Протокол від 29. 08. 2019 року №7

Завідувач кафедри  (Ю. В. Мережко)

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої (професійної/наукової) програми (керівником проектної групи)

_____.____.2019 р.

Гарант освітньої (професійної/наукової) програми

(керівник проектної групи)  (Д.Т. Теремкова)

Робочу програму перевірено

_____.____.2019 р.

Заступник директора  (А.О. Таранник)

Пролонговано:

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «__»__ 20__ р., протокол № __

(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «__»__ 20__ р., протокол № __

(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «__»__ 20__ р., протокол № __

(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «__»__ 20__ р., протокол № __

1.Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання			
	денна		заочна	
Вид дисципліни	<i>Вибіркова</i>			
Мова викладання, навчання та оцінювання	<i>Українська</i>			
Загальний обсяг кредитів/ годин	<i>5/150</i>		-	
Курс	<i>III</i>		-	-
Семестр	<i>V</i>	<i>VI</i>	-	-
Кількість змістових модулів за розподілом:	<i>1</i>	<i>1</i>	-	-
Обсяг кредитів	<i>1</i>	<i>1</i>	-	-
Обсяг годин, у тому числі:	<i>60</i>	<i>90</i>	-	-
Аудиторні	<i>38</i>	<i>36</i>	-	-
Семестровий контроль	-	<i>30</i>	-	-
Лабораторні заняття	<i>38</i>	<i>36</i>	-	-
Самостійна робота	<i>18</i>	<i>20</i>	-	-
МКР	<i>4</i>	<i>4</i>	-	-
Форма семестрового контролю	-	<i>екзамен</i>	-	-

2. Мета курсу - розвиток музично-естетичного інтелекту, формування умінь і навичок роботи з партитурою, вивчення специфіки управління музичним колективом, підготовка студентів до концертно-творчої та педагогічної діяльності.

Курс «Диригентський клас: Диригування» охоплює широке коло видів музичної діяльності, зокрема: аналіз музичного твору; інструментальне і вокально-інтонаційне вивчення нотного матеріалу; диригентське засвоєння партитури; створення чіткої виконавської концепції; моделювання ансамблевого виконання через втілення різних стилів та жанрів; методику управління колективом. Основним аспектом «Диригентський клас: Диригування» є осмислене формування виразної мимічно-мануальної хорової техніки під час вивчення і виконання творів, як найважливішого засобу комунікації із колективом і слухачем.

Дисципліна включає вивчення сучасних і класичних творів, як вітчизняної так і зарубіжної музичної культури, також передбачає обов'язкове засвоєння дитячого репертуару для дитячої музичної школи або школи мистецтв.

Завдання курсу:

- зацікавити студентів до вивчення українського та зарубіжного вокального мистецтва;
- ознайомити з різноманітними формами та жанрами ансамблевої музики (джазові, ансамблеві, сольні твори, народнопісенна творчість, пісні для дітей та ін.);
- виховати особистісні якості майбутнього керівника вокального ансамблю: виконавську волю, почуття відповідальності, творчу ініціативу, емоційність та артистизм;
- оволодіти мануальною технікою та диригентсько-виконавськими засобами, необхідними для проведення практичної роботи з ансамблем;
- засвоїти музично-теоретичні терміни і поняття, які необхідні під час роботи з партитурою;
- сприяти розвитку музичних здібностей (слух, пам'ять, відчуття ладу, ритму та ін.);

- сформувати навички самостійної роботи над твором (спів партій, акордів, виконання партитури на фортепіано, здійснення усного та письмового аналізу нотного тексту);
- ознайомити з організаційними та методичними основами роботи з колективом.

3. Результати навчання за дисципліною:

- знати твори різних жанрів і стилів української та світової музичної культури;
- ґрунтовно вивчити твори дитячого пісенного репертуару;
- основні правила та методику диригентсько-виконавської майстерності;
- теоретичне визначення та обґрунтування понять і прийомів серед яких: диригентський апарат, диригентський жест (*ауфтакт*; замах; удар; точка, фермата, пауза, дихання), основні схеми тактування, позиції рук;
- музичні терміни, позначення та поняття, які необхідні для роботи з вокальним ансамблем;
- значення особистісних управлінських якостей диригента та основи психології керівника вокального ансамблю;
- цілісно і ґрамотно аналізувати та диригувати твори, самостійно знаходити та освоювати репертуар, готовність до концертної, педагогічної та творчої діяльності;
- виявляти здатність до самореалізації та розкриття особистісного творчого потенціалу, професійного лідерства та успіху, самоосвіти і самовдосконалення.

4. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план для денної форми навчання

Назви змістових модулів, тем	Розподіл годин між видами робіт								
	Усього	Аудиторні							Самостійна
		Лекції	Семінари	Практичні	Модульний контроль	Семестровий контроль.	Лабораторні	індивідуальні	
Змістовий модуль 1. Оволодіння навичками показу рухливих нюансів									
Тема 1. Оволодіння навичками показу рухливих нюансів	19	-	-	-	-		13	-	6
Тема 2. Робота над партитурою	18	-	-	-	-		12	-	6
Тема 3. Підготовка до репетиційної роботи з ансамблем	19	-	-	-	-		13	-	6
Модульний контроль	4				4				
Семестровий контроль	-					-			
Разом	60	-	-	-	4	-	38		18
Змістовий модуль 2. Удосконалення диригентських навичок. Робота над виразністю диригентського жесту									
Тема 1. Удосконалення диригентських навичок. Робота над виразністю диригентського жесту	18	-	-	-	-	-	12	-	7
Тема 2. Удосконалення техніки диригування у різних розмірах	19	-	-	-	-	-	12	-	6
Тема 3. Відпрацювання чіткості жесту	19	-	-	-	-	-	12	-	7
Модульний контроль	4				4				
Семестровий контроль	30					30			
Екзамен	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Разом	90	-	-	-	4	30	36	-	20
Усього	150	-		-	8	30	74	-	35

5. Програма навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. ОВОЛОДІННЯ НАВИЧКАМИ ПОКАЗУ РУХЛИВИХ НЮАНСІВ

Тема 1. Оволодіння навичками показу рухливих нюансів

Вивчення 2-3 пісень з репертуару 1 та 2-го класу музичної школи. Диригування розмірів: 2/4, 3/4, 4/4 схем. Диригування в різних темпах. Показ динамічних відтінків у жесті.

Тема 2. Робота над партитурою

Диригування розміру 6/8. Види групування п'ятидольного розміру (3+2 або 2+3) та їх відтворення в різних диригентських схемах. Вивчення двоголосних та багатоголосних партитур з супроводом та без нього, вміння виконати партитуру враховуючи художньо-стильові особливості твору.

Тема 3. Підготовка до репетиційної роботи з ансамблем

Відпрацювання прийомів плавного звуковедення у дуже повільних темпах. Опанування прийомів роботи над піснею. Визначення шляхів роботи над вокально-ансамблевими труднощами. Підготовка до репетиційної роботи з ансамблем.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II

Тема 1. Удосконалення диригентських навичок. Робота над виразністю диригентського жесту

Диригування *alla breve* у швидких темпах. Прийоми диригування у змінному розмірі. Визначення шляхів роботи над технічними труднощами твору з практики. Вивчення 2-3 пісень з репертуару 3 та 4-го класів середньої школи.

Тема 2. Удосконалення техніки диригування у різних розмірах

Диригування в розмірах: - 9/8, 9/4 за дев'яти- і тридольною схемою. Робота з камертоном.

Тема 3. Відпрацювання чіткості жесту

Робота над творами у швидкому темпі. Відпрацювання чіткості жесту у творах дуже швидкого темпу. Використання знань з гармонії, аналізу музичних форм, сольфеджіо, музичної літератури, української народної творчості в роботі над розгорнутим аналізом партитури.

6. Контроль навчальних досягнень

6.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Вид діяльності студента	Максимальна к-сть балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2	
		кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів
Відвідування лекцій	-	-	-	-	-
Відвідування семінарських занять	-	-	-	-	-
Відвідування лабораторних занять	-	-	38	-	36
Робота на семінарському занятті	-				
Робота на практичному занятті	-	-	-	-	-
Лабораторна робота (в тому числі допуск, виконання, захист)	-	-	380	-	360
Виконання завдань до самостійної роботи	-	18	90	20	100
Виконання модульної роботи	25	4	100	4	100
Виконання ІНДЗ	-	-	-	-	-
	Разом	-	608	-	596
Максимальна кількість балів			1204		

6.2. Завдання для самостійної роботи та критерії її оцінювання

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	Кількість балів
Змістовий модуль 1. Оволодіння навичками показу рухливих нюансів (III курс, V семестр)			
1.	Оволодіння навичками показу рухливих нюансів	6	5*6 = 30
2.	Робота над партитурою	6	5*6 =30
3.	Підготовка до репетиційної роботи з ансамблем	6	5*6 =30
Усього		18	90

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	Кількість балів
Змістовий модуль 2.Оволодіння навичками показу рухливих нюансів (III курс, VI семестр)			
1.	Удосконалення диригентських навичок. Робота над виразністю диригентського жесту	7	5*7 = 35
2.	Удосконалення техніки диригування у різних розмірах	6	5*6 =30
3.	Відпрацювання чіткості жесту	7	5*7 =35
Разом за змістовим модулем 2		20	100
Усього		38	190

Критерії оцінювання результатів самостійної роботи студента:

- своєчасність і якість виконання;
- рівень засвоєння студентом навчального матеріалу;
- вміння студента використовувати теоретичні знання при виконанні практичних завдань;
- сформованість виконавської майстерності з дисципліни.

Кількість балів залежатиме від дотримання вищезазначених вимог.

6.3. Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання

Модульний контроль проводиться у формі практичного завдання, опанованого студентами впродовж семестру.

№	Критерії оцінювання	Бали
Змістовий модуль 1. Оволодіння навичками показу рухливих нюансів		
1.	Теоретичний аналіз творів.	5
2.	Відпрацювання прийомів плавного звуковедення.	5
3.	Демонстрування рухливих нюансів у процесі диригування твору а саррелла у розмірі 6/8.	5
4.	Відпрацювання чіткості жесту в творах дуже швидкого темпу.	5
5.	Робота над технічними труднощами твору.	5
Максимальна кількість балів		25
6.	Робота над теоретичними закономірностями виконавської виразності.	5
7.	Виконання партитури твору а саррелла на фортепіано у відповідності динамічних та агогічних відтінків, фразування, різноманітних штрихів, темпоритму, артикуляції.	5
8.	Засвідчення чистоти інтонування хорової партії твору в мелодичному та гармонічному викладі.	5
9.	Усна відповідь на теоретичні питання.	5
10.	Виконання партитури твору а саррелла на фортепіано у відповідності динамічних та агогічних відтінків, фразування, різноманітних штрихів, темпоритму, артикуляції.	5
Максимальна кількість балів		25

11.	Засвідчення чистоти інтонування хорової партії твору в мелодичному та гармонічному викладі.	5
12.	Відпрацювання чіткості жесту в творах дуже швидкого темпу.	5
13.	Виконання партитури твору а саррелла на фортепіано у відповідності динамічних та агогічних відтінків, фразування, різноманітних штрихів, темпоритму, артикуляції.	5
14.	Засвідчення чистоти інтонування хорової партії твору в мелодичному та гармонічному викладі.	5
15.	Усна відповідь на теоретичні питання.	5
Максимальна кількість балів		25
16.	Виконання на фортепіано пісні з репертуару 5 та 6-го класу школи мистецтв.	5
17.	Відпрацювання прийомів плавного звуковедення.	5
18.	Відпрацювання чіткості жесту в творах дуже швидкого темпу.	5
19.	Усна відповідь на теоретичні питання.	5
20.	Засвідчення чистоти інтонування хорової партії твору в мелодичному та гармонічному викладі.	5
Максимальна кількість балів		25
Разом		100
Змістовий модуль 2. Удосконалення диригентських навичок. Робота над виразністю диригентського жесту		
1.	Диригування <i>alla breve</i> у швидких темпах.	5
2.	Підбір вокальних вправ для вокального ансамблю.	5
3.	Засвідчення роботи з камертоном (настройка).	5
4.	Прояв знань музичної термінології з курсу.	5
5.	Виконання на фортепіано пісні з репертуару 5 та 6-го класу школи мистецтв.	5
Максимальна кількість балів		25
6.	Диригування твору у в розмірах: - 9/8, 9/4 за дев'яти- і тридольною схемою.	5

7.	Засвідчення чистоти інтонування основної мелодії вокально-ансамблевого твору.	5
8.	Виконання на фортепіано пісні з репертуару 5 та 6-го класу школи мистецтв.	5
9.	Спів вокальних партій вокально-ансамблевого твору.	5
10.	Прояв знань музичної термінології з курсу.	5
Максимальна кількість балів		25
11.	Диригування <i>alla breve</i> у швидких темпах.	5
12.	Підбір вокальних вправ для вокального ансамблю.	5
13.	Засвідчення роботи з камертоном - настройка.	5
14.	Прояв знань музичної термінології з курсу.	5
15.	Виконання на фортепіано пісні з репертуару 5 та 6-го класу школи мистецтв.	5
Максимальна кількість балів		25
16.	Диригування твору у в розмірах: - 9/8, 9/4 за дев'яти- і тридольною схемою.	5
17.	Засвідчення чистоти інтонування основної мелодії вокально-ансамблевого твору.	5
18.	Виконання на фортепіано пісні з репертуару 5-го класу школи мистецтв.	5
19.	Спів вокальних партій вокально-ансамблевого твору.	5
20.	Прояв знань музичної термінології з курсу.	5
Максимальна кількість балів		100
Разом		200

6.4. Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання.

Екзамен – 6 семестр. Проводиться у формі прослуховування, що передбачає:

- диригування двох творів: а-саррелла та з супроводом напам'ять (різних за характером);
- спів голосів по горизонталі та вертикалі твору а-саррелла (по нотах);
- гра партитури твору а-саррелла (по нотах);
- гра дитячої пісні з дитячого репертуару 5-6 класів ДШМ або ДМШ по нотах.

Екзамен виставляється за балами поточного контролю, які набрав студент впродовж семестру (60 б.) та результатів екзамену (40 б.).

6.5. Орієнтовний перелік питань для семестрового контролю.

Не передбачено у зв'язку зі специфікою даної навчальної дисципліни.

6.6. Шкала відповідності оцінок

Оцінка	Кількість балів
Відмінно	100-90
Дуже добре	82-89
Добре	75-81
Задовільно	69-74
Достатньо	60-68
Незадовільно	0-59

7. Навчально-методична карта дисципліни «Диригентський клас: Диригування» III курс
Разом: 150год., лабораторні – 74год., МКР – 8год., самостійні – 38 год.

Змістові модулі	Змістовий модуль I				Змістовий модуль II			
Назва модуля	<i>Оволодіння навичками показу рухливих нюансів</i>				<i>Удосконалення диригентських навичок. Робота над виразністю диригентського жесту</i>			
Кількість балів за лаб. заняття	418				396			
Теми	1	2	3	1	2	3		
Назва навчального модуля (лабораторні заняття)	Оволодіння навичками показу рухливих нюансів	Робота над хоровою партитурою.	Підготовка до репетиційної роботи з хором.	Робота над виразністю диригентського жесту.	Удосконалення техніки диригування у різних розмірах	Відпрацювання чіткості жесту.		
Кількість балів – 814 б.	(10+1)*13=143	(10+1)*12=132	(10+1)*13=143	(10+1)*12=132	(10+1)*12=132	(10+1)*12=132	(10+1)*12=132	
Самостійна робота – 190 б.	30б	30б	30б	35б	30 б.	35 б.		
Види поточного контролю	МКР	МКР	МКР	МКР	МКР	МКР	МКР	МКР
Кількість балів – 200 б.	25	25	25	25	25	25	25	25
Разом	608				596			
Усього за рік					1206			
Підсумковий контроль	-				Екзамен Коефіцієнт- 1206/60= 20,1			

8. Рекомендовані джерела

Основні (базові)

1. Авдієвський А. Т. Співає Український народний хор імені Г. Верьовки / Автор-упоряд. А. Т. Авдієвський; упоряд. М. І. Пилипчак. – К. : Муз. Україна, 2005. – 275 с.
http://scores.at.ua/load/vokalnaja/khorovaja/sbornik_pesen_poet_ukrainskij_narodnyj_khor_imeni_g_verevki_pesni_narodov_mira/16-1-0-667
2. Аристова Л. С. Музичне мистецтво: підруч. для 1 кл. / Л. С. Аристова, В. В. Сергієнко. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2012. – 128 с.
http://portfel.at.ua/load/1_klas/muzichne_mistectvo/aristova/227-1-0-3764
3. Аристова Л. С. Музичне мистецтво: підруч. для 2 кл. / Л. С. Аристова, В. В. Сергієнко. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2012. – 128 с.
http://portfel.at.ua/load/2_klas/muzichne_mistectvo/aristova/196-1-0-3024
4. Аристова Л. С. Музичне мистецтво: підруч. для 3 кл. / Л. С. Аристова, В. В. Сергієнко. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2013. – 112 с
5. Лобова О. В. Музичне мистецтво : підруч. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закладів. – Київ : Школяр, 2015. – 176 с. <http://lib.pedpresa.ua/7528-muzychne-mystetstvo-pidruchnyk-dlya-4-klasu-lobova-o-v.html>
6. Світайло С. В. Методика роботи з дитячим хоровим колективом : навч.-метод. посібник для студ. вищих навч. закладів III–IV рівня акредитації. / Світайло С. В. – К. : Унів. коледж Київського ун-ту ім. Бориса Грінченка, 2016. – 140 с. <http://elibrary.kubg.edu.ua/14757/>
7. Стефіна Н. В. Хрестоматія з хорового диригування. Випуск II. Частина 1 Навч.-метод. посібник для студентів ВНЗ. / Н. В. Стефіна – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2013. – 270 с. <http://www.twirpx.com/file/2319254/>
8. Стефіна Н. В. Хрестоматія з хорового диригування. Випуск II. Частина 1 Навч.-метод. посібник для студентів ВНЗ. / Н. В. Стефіна – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. – 152 с. <http://www.twirpx.com/file/2319270/>
9. Стефіна Н. В. Хрестоматія з хорового диригування. Випуск II. Частина 1 Навч.-метод. посібник для студентів ВНЗ. / Н. В. Стефіна – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. – 161 с. <http://www.twirpx.com/file/2319271/>
10. Стефіна Н. В. Хрестоматія з хорового диригування. Випуск II. Частина 1 Навч.-метод. посібник для студентів ВНЗ. / Н. В. Стефіна – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. – 229 с. <http://www.twirpx.com/file/2319256/>
11. Стефіна Н. В. Хрестоматія з хорового диригування. Випуск II. Частина 1 Навч.-метод. посібник для студентів ВНЗ. / Н. В. Стефіна – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. – 286 с. <http://www.twirpx.com/file/2319272/>

Додаткові

1. Бенч-Шокало О. Український хоровий спів. Актуалізація звичаєвої традиції: навчальний посібник / О. Бенч-Шокало. – К. : Український світ, 2002. – 440 с.
2. Бурбан М.І. Хорове виконавство України. Довідник / М. І. Бурбан. – Дрогобич : Вимір, 2004. – 260 с.
3. Григор'єва В. В. Хорове диригування : метод. рек. до самост. роботи / Вікторія Григор'єва ; Бердян. держ. пед. ун-т, Ін-т психол.-пед. освіти та мистец., Каф. муз. виховання. - Бердянськ : Ткачук О. В., 2012. – 119 с.
4. Джурко В. Л.. Хорове диригування : навчальний посібник / Київський університет імені Бориса Грінченка, Інститут мистецтв ; Упоряд. В. Л. Джурко, Т. О. Макарова, І. С. Чернявська ; Київський університет імені Бориса Грінченка. - К. : Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. – 139 с.
5. Карпенко Є. В. . Хорове аранжування : Навчально-методичний посібник для студентів музичних факультетів вищих навчальних закладів / Є. В. Карпенко, Н. В. Карпенко. - Суми : Мрія, 2007. – 220 с.
6. Карпенко Є. В., Карпенко Н. В.. Хорове аранжування : Навчально-методичний посібник для студентів музичних факультетів вищих навчальних закладів / Є. В. Карпенко, Н. В. Карпенко. - Суми : Мрія, 2007. – 220 с.
7. Костенко Л. В. . Методика викладання хорового диригування : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л. В. Костенко, Л. Ю. Шумська ; Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. - Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2012. – 99 с.
8. Плішка А. В. Різдвіні колядки : навчальний посібник / Чернівецький нац. університет імені Юрія Федьковича ; укл. А. В. Плішка. - Чернівці : Чернівецький нац. університет, 2010. – 52 с.
9. Плішка А. В. Хорова музика : хрестоматія з диригування: навчальний посібник до курсу «Хорове диригування». Вип. 3 / укл. А. В. Плішка. – Чернівці : Рута, 2008. – 45 с.
10. Плішка А. В. Хорова музика: хрестоматія з диригування : Навчальний посібник до курсу «Хорове диригування». Вип. 2-й / укл. А. В. Плішка. – Чернівці : Рута, 2007. – 44 с.
11. Плішка А. В. Хорова музика: хрестоматія з диригування: навчальний посібник до курсу «Хорове диригування» / Укл. А. В. Плішка. – Чернівці : Рута, 2005. – 48 с.
12. Потапчук Т.В. Формування морально-духовних цінностей старшокласників у хоровому колективі : монографія / Т. В. Потапчук ; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2013. – 175 с.
13. Смирнова Т. Вища диригентська хорова освіта в Україні: минуле та

сучасність / Т. Смирнова. –Харків: Константа, 2002. – 256 с.

14. Шегда Л. В. Українська пісенно-хорова музика для дітей (на матеріалі творчості Л. Дичко і Б. Фільц) : Лідія Шегда. – Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2012. – 205 с.

15. Шумська Л.Ю. Хорове диригування : навчальний посібник / Л. Ю. Шумська ; Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Ніжинський держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. - Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2011. – 143 с.